

Bezpieczne funkcjonowanie ucznia z dysfunkcją wzroku w szkole

Bezpieczna szkoła to przestrzeń fizyczna i społeczna uwzględniająca specyficzne potrzeby i możliwości każdego ucznia, dająca mu poczucie braku zagrożenia zdrowia i możliwości zaspokojenia potrzeb psychicznych związanych z satysfakcjonującym pełnieniem roli ucznia i członka grupy rówieśniczej. Szkoła ogólnodostępna i integracyjna przygotowująca się do przyjęcia ucznia niewidomego lub słabowidzącego musi zadbać o szczególne warunki zapewniające mu bezpieczne i optymalne funkcjonowanie.

Brak lub poważne ograniczenie wzroku, uważanego za najważniejszy kanał informacyjny (z uwagi na dostarczanie w pojedynczym akcie spostrzegania w sposób symultaniczny kompleksowych danych o obiektach znajdujących się w bliskiej i dalekiej odległości od poznającego, a także pobudzanie aktywności motorycznej, poznawczej i społecznej jednostki) jest poważnym utrudnieniem funkcjonalnym.

Warunki przestrzenne

Jednym z najważniejszych warunków jest przystosowanie przestrzeni szkolnej – dokonanie, oceny i modyfikacji szkolnego otoczenia fizycznego (klas, szlaków komunikacyjnych: korytarzy, schodów, wind, innych pomieszczeń: stołówek, sali gimnastycznej, gabinetów, toalet).

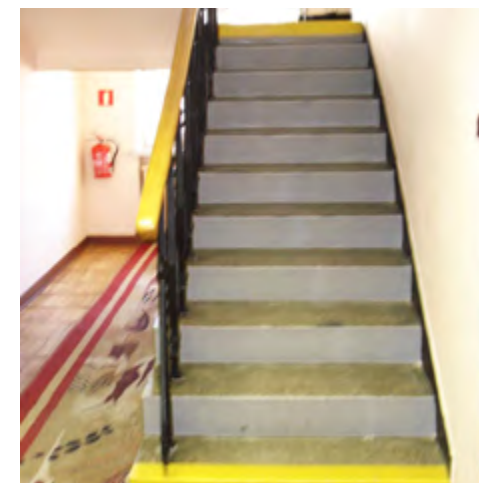
Trzeba pamiętać, że niepełnosprawność wzrokowa nie jest kategorią, która określa jednorodną grupę społeczną o ujednoczonych cechach. Specyfika funkcjonowania osób z dysfunkcją wzroku zależy będzie od wielu czynników, w tym od stopnia uszkodzenia narządu wzroku (brak możliwości wzrokowych, ograniczone możliwości wzrokowe w różnym zakresie: ostrości widzenia, pola widzenia, zapotrzebowania na światło, widzenia barw i innych), momentu wystąpienia dysfunkcji wzroku oraz rokowania co do przebiegu schorzenia (postępujące, niepostępujące). Osoby niewidome, czyli takie, które nie widzą od urodzenia lub utraciły wzrok przed piątym rokiem życia i posługują się w poznawaniu rzeczywistości technikami alternatywnymi, bezwzrokowymi, potrzebują, by przestrzeń szkolna dawała im istotne

punkty odniesienia w postaci przede wszystkim wskazówek dotykowych i słuchowych, a także poprzez sposób uporządkowania oraz stałość elementów przestrzeni. Osoby słabowidzące, mające określone, choć ograniczone możliwości wzrokowe, będą potrzebowały takiej adaptacji otoczenia szkolnego, by mogły w nim efektywnie funkcjonować, wykorzystując kanał wzrokowy.

Niezależnie od specyficznych potrzeb i możliwości osób z dysfunkcją wzroku oraz ich zróżnicowania, punktem wyjścia do właściwej analizy i oceny otoczenia jest uwzględnienie takich czynników, jak: bezpieczeństwo ucznia, umiejętność orientowania się w przestrzeni, sprawność wykonywania czynności w danym otoczeniu oraz zachowanie estetyki wykonywania zadań. ▶

Oznaczenie schodów w sposób kontrastowy (żółta taśma na pierwszym i ostatnim stopniu) ułatwia osobie słabowidzącej ich zlokalizowanie oraz bezpieczne pokonywanie.

▶ Przestrzeń warunkująca bezpieczne funkcjonowanie ucznia niewidomego wymaga:

- Dotykowego oznaczenia drzwi pomieszczeń (klasy, stołówki, toalety, pokoju nauczycielskiego i innych). Służą do tego etykiety brailowskie (napisy w brajlu) lub niebrailowskie (faktura zapewniająca dotykowe odróżnienie lub zróżnicowana pod względem kształtu). Właściwe oznaczenie taktylne powinno być wypukłe, a nie wklęsłe. Należy je umieścić na wysokości 1,4–1,7 metra, aby można było swobodnie sięgnąć do niego ręką. W przypadku uczniów klas młodszych niezbędne jest dostosowanie wysokości oznaczenia do ich wzrostu, by ułatwić lokalizację etykiety.
- Wyznaczenia ścieżek komunikacyjnych (poprzez odpowiednie ustawienie mebli w klasie, wyłożenie korytarza wykładziną lub dywanem tworzącym ścieżkę, np. do tablicy, do szafek z przyborami).
- Uporządkowanie przestrzeni w taki sposób, by na szlakach komunikacyjnych nie wystawały biurka, krzesła, inne objekty, o które uczeń może się potknąć. Warto przyjąć zasadę, że podczas przerw drzwi do klasy będą zawsze otwarte lub zawsze zamknięte, aby nie spowodować zagrożenia w postaci uderzenia się o nie. Po zakończeniu czynności trzeba zamykać szuflady i szafki, wsuwać krzesła pod stoły oraz odkładać materiały na ich pierwot-

ne miejsce. Nieuzasadnione i nieuświadomiane osobom z dysfunkcją wzroku zmiany położenia przedmiotów utrudnią im orientację i poruszanie się, ponieważ mogą być istotnymi dla nich, stałymi punktami odniesienia.

- Stanowisko pracy ucznia niewidomego (biurko, stolik) powinno umożliwiać przechowywanie pomocy, takich jak: maszyna brailowska, papier, akcesoria do rysunków wypukłych i inne (o ile praca klasy odbywa się w jednej sali). W przypadku młodszych uczniów przydatne może być obramowanie biurka listwą o nieco podwyższonym brzegu, by tworzyła barierę uniemożliwiającą zsuwanie się elementów znajdujących się na blacie. Warto jednak pamiętać o tym, iż obramowanie listwą tylko jednego biurka może być odbierane jako podkreślanie odmienności. W młodszych klasach takie rozwiązanie może być więc zastosowane w odniesieniu do wszystkich stanowisk uczniowskich. Lokalizacja stanowiska pracy ucznia niewidomego w klasie powinna umożliwiać mu łatwe dotarcie i przemieszczanie się w różnych kierunkach. Ważne jest również, szczególnie w klasach młodszych, by nauczyciel miał łatwy dostęp do dziecka i mógł wspierać jego pracę.
- W celu ułatwienia samodzielnego poruszania się ważne jest, by korytarze nie były zastawione meblami, przyborami

do sprzątanía, kwietnikami, gablotami i innymi przeszkodami. Należy unikać stosowania jakichkolwiek elementów wystających ze ścian na wysokości od 1 m do 2,40 m. Posadzki powinny być przeciwpoślizgowe. Obszary nieprzeznaczone do użytkowania, np. przestrzenie pod schodami i inne z ograniczoną wysokością (niższe niż 2,20 m) powinny mieć odpowiednie zabezpieczenie uniemożliwiające wejście. Wskazany jest również ogranicznik w postaci poziomej blokady na wysokości 0,20-0,30 m, uniemożliwiająca wsunięcie białej laski w ten obszar.

Przestrzeń warunkująca bezpieczne funkcjonowanie ucznia słabowidzącego wymaga uwzględnienia cech wizualnych otoczenia, takich jak między innymi oświetlenie, kolor obiektów, kontrast barwny, wielkość obiektów.

- Oświetlenie istotnie wpływa na odbiór informacji wzrokowych. Jednak niektóre osoby słabowidzące są nadwrażliwe na światło (światłowstręt towarzyszy rozmaitym schorzeniom i uszkodzeniom układu wzrokowego). Dodatkowych problemów może przysparzać osobom słabowidzącym rażące światło – padające bezpośrednio ze źródła lub odbite od różnych powierzchni. Skutkiem tego jest doświadczenie olśnienia, nagłego obni-

Ciemnoniebieskie drzwi są dobrze widoczne na tle białej ściany. Biała klamka oraz oznaczenie numeru sali kontrastują z kolorem tła, na którym występują i zapewniają dobrą widoczność. Numer pomieszczenia złożony jest powiększoną, prostą czcionką, ułatwiającą odczytanie.

żenia ostrości wzroku i uczucie dyskomfortu. W sytuacji poruszania się oślnienie może stwarzać sytuacje niebezpieczne (zderzenie się z przeszkodą, upadek). Aby zapobiegać oślnieniom należy wyposażyć przestrzeń szkolne w systemy ograniczające przepuszczalność i natężenie światła (wertykale, żaluzje, rolety i inne przesłony okienne), osłonić źródła światła (żarówki wystające poza obudowę). W niektórych sytuacjach trzeba także zachęcać uczniów do korzystania z przesłon osobistych, takich jak okulary przeciwsłoneczne, daszki itp.

Bardzo istotne jest również zlikwidowanie błyszczących, odbijających światło powierzchni, np. poprzez zastosowanie matowych nakładek na biurko, wykładziny dywanowej czy chodnika na odbijającą światło podłogę. Ściany powinny być pomalowane na kolory jednolite farbą matową.

Tablica nie powinna być biała i błyszcząca. Lepiej sprawdzi się ciemnozielona, matowa. Szklane drzwi i przegrody gablot można okleić lub wyłożyć matowym papierem. Jeśli chodzi o lokalizację miejsca pracy ucznia słabowidzącego w klasie, to osoby ze światłowstrętem powinni siedzieć z dala od okien, zasadne może być też ustawienie stołu tyłem do okna. Z kolei

uczniom mającym duże zapotrzebowanie na światło należy umożliwić siedzenie bliżej źródeł światła oraz zamontować lampę do doświetlania pracy. Uczniowie powinni być tak ulokowani, by mogli swobodnie podchodzić do tablicy, mapy czy innych pomocy dydaktycznych. Ich usytuowanie musi uwzględniać możliwości wzrokowe – stopień trudności pracy z bliskiej i dalekiej odległości. Ważny jest również łatwy dostęp nauczyciela do ucznia, jednak należy zwracać uwagę na to, by nie czuli się oni w klasie szczególnie wyeksponowani.

Przegląd interesujących propozycji przestrzennego rozmieszczenia miejsc do pracy w klasach integracyjnych (układ w kształcie podkowy, bistro, w kształcie kwadratu, w kształcie solidnego kwadratu, w kształcie jodełki, krzesła z mini stolikami, typowy szkolny układ) prezentuje Z. Gajdzica w artykule *Przestrzeń w procesie integracyjnego kształcenia uczniów niepełnosprawnych* („Szkola Specjalna” nr 5/2007). Autor wskazuje na wady i zalety ukazanych układów.

- Innymi istotnymi czynnikami umożliwiającym korzystanie ze wskazówek wzrokowych są kolor i wielkość obiektu oraz kontrast barwny (różnica jasności między dwoma sąsiadującymi ze sobą obszarami). Wykorzystanie kontrastu ma szczególnie znaczenie w oznakowaniu po-

mieszczeń (numery drzwi, tablice informacyjne w placówce). Najlepszy kontrast uzyskuje się poprzez zastosowanie czarnych elementów na białym lub żółtym tle oraz białych elementów na czarnym tle. Trzeba pamiętać, że zastosowane napisy i oznaczenia powinny być umieszczone na odpowiedniej wysokości, najlepiej na wysokości oczu ucznia.

Litery powinny być duże, drukowane, bez ozdobników i cieniowań, złożone czcionką prostą, na matowym, kontrastowym tle. Odpowiednie zastosowanie koloru i kontrastu barwnego w przestrzeni szkolnej może przekazywać słabowidzącemu uczniowi istotne wskazówki: informować o zmianie powierzchni lub poziomu (pochylnie, schody), ostrzegać przed potencjalnym niebezpieczeństwem.

Należy oznakować schody, drzwi, szafki, włączniki, klamki, w celu ich wyodrębnienia z tła. Dzięki temu uczeń uniknie ryzyka urazu w wyniku upadku, uderzenia. Pierwszy i ostatni stopień schodów należy oznaczyć jaskrawą farbą lub taśmą odbłaskową, kontrastującą z kolorem posadzki. Krawędzie drzwi, szafek, parapety, włączniki światła również należy oznaczyć, wykorzystując powyższą zasadę. Podobnie listwy przyściennowe oraz framugi drzwi powinny kontrastować z podłogą i ścianami. ▶

Odbijanie światła od podłogi utrudniające pracę wzrokiem osobie słabowidzącej

Przestrzeń, w której występuje dużo elementów szklanych, odbijających światło oraz nieosłoniętych okien, są bardzo niekomfortowe dla ucznia słabowidzącego. Oślepienie rażącym lub odbitym światłem może wywołać oślnienie. Odbijanie się wielu elementów, np. na błyszczącej podłodze, może ponadto powodować złudzenia optyczne i utrudniać rozróżnienie elementów przestrzeni od ich odbicia. Skutkiem tej trudności może być np. próba ominięcia przeszkody, której w rzeczywistości nie ma.

▶ Warto pamiętać, iż proces przygotowania placówki na przyjęcie ucznia z dysfunkcją wzroku powinien rozpocząć się przed pojawieniem się ucznia w szkole. Jednak w każdym momencie możliwe jest takie przystosowywanie przestrzeni, by poprawić jego bezpieczne i samodzielne funkcjonowanie w szkole. Wiele adaptacji można dokonać niskim kosztem z wykorzystaniem ogólnodostępnych materiałów (etykiety brajlowskie, oznakowania drzwi, schodów, informacje tekstowe w brajlu i druku powiększonym).

Warunki psychospołeczne

Integracja w szkolnictwie ogólnodostępnym nie może mieć tylko charakteru lokacyjnego. Włączenie ucznia niewidomego lub słabowidzącego do placówki, nawet najlepiej przygotowanej pod względem przestrzenno-architektonicznym, nie zapewni mu właściwych możliwości edukacji i rozwoju. Aby można było mówić o integracji funkcjonalnej konieczne jest wzmacnianie samodzielności ucznia z dysfunkcją wzroku. Ważna jest również pedagogizacja społeczności szkolnej w odniesieniu do właściwych form interakcji pomiędzy osobami pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi, możliwości wspierania osób z dysfunkcją wzroku i modyfikacji nieprawidłowych postaw społecznych względem nich.

Kolejnym warunkiem bezpiecznego funkcjonowania ucznia z dysfunkcją wzroku w szkole ogólnodostępnej i integracyjnej będzie więc wyposażenie go w umiejętności i narzędzia wzmacniające samodzielność. Dotyczyć to musi takich sfer jak m. in. poruszanie się i zdobywanie informacji. Tu niezbędne jest dodatkowe oddziaływanie w ramach zajęć lekcyjnych i specjalistycznych (w zależności od potrzeb, w zakresie: terapii widzenia, nauki brajla, orientacji przestrzennej, rehabilitacji podstawowej, wykorzystania technologii wspomagających i innych).

Uczniowie niewidomi i słabowidzący powinni zostać dokładnie zapoznani z przestrzenią szkoły, jej topografią: najważniejszymi pomieszczeniami i szlakami komunikacyjnymi (korytarzami, schodami, windami). W wielu przypadkach niezbędna będzie praca ucznia z instruktorem orientacji przestrzennej (nauka technik poruszania się z przewodnikiem, białą laską, technik ochronnych). W sytuacji ucznia słabowidzącego, korzystającego z pomocy optycznych (lupy, lunety), ważne będzie również doskonalenie umiejętności wykorzystywania pomocy w orientacji: do lokalizowania obiektów, czy zyskiwania szczegółowych danych o nich z bliskich odległości.

Należy również zapewnić uczniowi z dysfunkcją wzroku środki dydaktyczne. Pod-

stawową pomocą są zaadaptowane do brajla i powiększonego druku podręczniki oraz książki pomocnicze. Warto pamiętać o tym, iż współcześnie powstające podręczniki dla osób z dysfunkcją wzroku zachowują strukturę i treść podręczników w normalnym druku. Zawierają m.in. podwójną numerację: oryginalną i brajlowską lub wersji w powiększonym druku (adaptacje podręczników są kilka razy większe pod względem objętości, stąd dodatkowe numery stron). Dzięki temu można korzystać z tych samych materiałów w ramach pracy z całą klasą, a polecenia nauczyciela mogą być kierowane do wszystkich, nie zaś osobno do osób widzących, a osobno do osób z dysfunkcją wzroku.

Wytyczne dla dyrektorów szkół i placówek, chcących pozyskać podręczniki dla uczniów niewidomych i słabowidzących oraz lista zaadaptowanych podręczników, dostępne są na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji w zakładce *Adaptacja podręczników*.

Uczniowie niepełnosprawni wzrokowo powinni mieć zapewnione również inne pomoce dydaktyczne, takie jak wypukłe mapy, globusy, linijki (czytelne dotykowo i jednocześnie dostosowane dla słabowidzących). Odpowiednie środki dydaktyczne będą wzmacniać samodzielność osób z dysfunkcją wzroku. Niezbęd-

Czasopisma dedykowane dzieciom z dysfunkcją wzroku – w druku powiększonym oraz w brajlu (wydawca: Polski Związek Niewidomych)

Dotykowe oznaczenie szafek dla uczniów niewidomych

W przypadkach uczniów młodszych warto wykorzystać do oznaczenia ich szafek, w których przechowują materiały, rozmaite elementy atrakcyjne dotykowo. Oprócz etykiety z napisem w brajlu (na zdjęciu widoczna jako biały element) zastosowano naklejki różniące się kształtem z wypukłymi elementami oraz breloczki przymocowane do uchwyty szafek.

ne jest również przygotowanie stanowiska komputerowego dostosowanego do możliwości ucznia. Powinien być na nim zainstalowany program odczytu ekranu, który przetwarza dane wyświetlane na monitorze i przekazuje je w formie dźwiękowej, dzięki syntezatorowi mowy lub w formie dotykowej, dzięki linijce brajlowskiej (specjalnemu panelowi, na którym wyświetlają się znaki alfabetu Braille'a, przekazujące dane z ekranu komputera). Na potrzeby uczniów słabowidzących warto również zaopatrzyć stanowisko komputerowe w program powiększający, który zmienia wielkość obrazu wyświetlanego na ekranie stosownie do potrzeb użytkownika. Można również zaopatrzyć komputer w powiększoną klawiaturę, co może ułatwić pracę uczniowi (dzięki zastosowaniu na niej kontrastowi barwnemu oraz powiększeniu przycisków i oznaczeń). Ważnym dodatkiem do stanowiska komputerowego jest skaner oraz oprogramowanie komputera pozwalające rozpoznawać druk (OCR). Umożliwia zeskanowanie tekstu drukowanego i przekształcenie go na elektroniczny plik tekstowy za pomocą programu OCR. Plik można odczytywać na komputerze za pomocą wcześniej zaprezentowanych narzędzi lub odpowiednio dostosować do potrzeb czytelnika w edytorze tekstowym i wydrukować w powiększonej czcionce. Zaopatrzenie szkoły w drukarkę brajlowską umożliwi dodatkowo wydruko-

wanie tekstu w brajlu. Narzędzia tyfloinformatyczne znacznie zwiększają dostęp ucznia z dysfunkcją wzroku do informacji i wiedzy.

Zawsze należy waloryzować możliwość wykonywania jak największej liczby zadań szkolnych samodzielnie przez uczniów z dysfunkcją wzroku, bo jest to dla nich istotny warunek poczucia włączenia do społeczności uczniowskiej i doświadczania sukcesu, własnej sprawczości. Elementy te budują pozytywny obraz własnej osoby.

Szczególnym zagrożeniem dla budowania pozytywnego obrazu własnej osoby oraz poczucia akceptacji uczniów z dysfunkcją wzroku w szkole integracyjnej i ogólnodostępnej są różne formy nastawienia, niezrozumienia, niewłaściwych ocen prezentowanych przez widzących. Osoby niewidome i słabowidzące wskazują na takie ich przejawy, jak:

- wyrażanie przekonania, że niewiele potrafią samodzielnie zrobić i wymagają opieki;
- traktowanie ich jak osób niewystarczająco sprawnych intelektualnie;
- nieumiejętna pomoc (popychanie zamiast bycia przewodnikiem, udzielanie nieprecyzyjnych informacji i ostrzeżeń, np. „uważaj”, które nie dostarczają wiedzy o konkretnym niebezpieczeństwie, zamiast np. „uważaj, schody w dół”);
- nieświadomość, w przypadku, gdy niepełnosprawność jest niewidoczna, skutkują-

ca kierowaniem pejoratywnych uwag lub wyzwisk pod adresem niewidomych;

- brak refleksji w postępowaniu (przestawianie sprzętów bez podania informacji o tym, wykorzystywanie materiałów wizualnych podczas lekcji bez dodatkowego komentarza, co się na nich znajduje);
- niezdrowa ciekawość, przybierająca formę sprawdzania niewidomego, by zobaczyć, czy poradzi sobie z zadaniem;
- celowa złośliwość (por. Życzyńska-Ciołek, 2008, s. 272-273).

Można przypuszczać, że część z tych błędnych przekonań i negatywnych zachowań jest skutkiem funkcjonujących w świadomości społecznej stereotypów względem osób niewidomych.

Z dociekań K. Czerwińskiej na temat sposobu postrzegania osób niewidomych przez dzieci widzące w wieku wczesnoszkolnym, kształtujące się w szkołach ogólnodostępnych wynika, że stereotypy dotyczące cech i zachowań niewidomych są podzielane przez badaną grupę. W większości przypadków dzieci przypisywały niewidomym negatywne atrybuty, między innymi takie, jak: ubóstwo, smutek, słabość, nieszczęście.

Specyficzne okazało się też odbieranie osoby niewidomej jako zależnej i potrzebującej pomocy. Wypowiedzi ujawniły niską i/lub ▶

Na zdjęciu zaprezentowano dwa urządzenia: powiększalnik telewizyjny (na górze) oraz drukarkę brajlowską (na dole). Po lewej stronie widoczny jest również fragment wygrzewarki służącej do tłoczenia wypukłych rysunków.

Powiększalnik telewizyjny służy uczniom słabowidzącym do czytania, pisania, rysowania, oglądania wykresów, zdjęć, map, diagramów. Pozwala uzyskać powiększenie obrazu nawet do 64 razy oraz zmieniać kontrast pomiędzy elementami oglądanego obiektu. Składa się z kamery, elektronicznego mechanizmu powiększającego, ekranu i ruchomego stolika, który służy do ułożenia oglądanego materiału. W niektórych modelach powiększalnika jest możliwość podłączenia kamery zewnętrznej, która skierowana np. na tablicę, umożliwi oglądanie jej w powiększeniu na monitorze.

Drukarka brajlowska, podłączona do komputera umożliwia drukowanie tekstów dla osób niewidomych w brajlu. Na zdjęciu przedstawiona jest w specjalnej, dźwiękoszczelnej szafce, ponieważ tłoczenie znaków brajlowskich powoduje duży hałas.

▶ mało rzetelną wiedzę dotyczącą funkcjonowania osób niewidomych, ich potrzeb i możliwości oraz wykazały skutki braku zajęć dotyczących zagadnienia niepełnosprawności (Czerwińska, 2011, s. 46-54).

Niewiedza i brak wcześniejszych kontaktów z osobami niepełnosprawnymi wzrokowo są podstawowymi przyczynami powstawania i utrwalania stereotypów i uprzedzeń. Zatem dostarczenie rzetelnych informacji o możliwościach i realnej sytuacji osób niewidomych jest pożądaną praktyką.

Jednym ze sposobów dostarczenia wiedzy o funkcjonowaniu osób niewidomych i słabowidzących jest pakiet „Odkrywanie prawdy o ślepotcie –teczka nauczycielska”.

Został on przystosowany do potrzeb odbiorcy polskiego przez P. Gindricha i Z. Kazanowskiego z brytyjskiego pierwowzoru „Finding out about blindness – teacher’s pack”. Składa się on z poradnika dla nauczyciela, konspektów lekcji, kart aktywności, kart informacyjnych i prospektów, środków dydaktycznych i plakatów. Podstawowe elementy programu i odsyłacze do pomocy dydaktycznych są dostępne w serwisie [Edukacja specjalna](#). Celem wykorzystania zestawu materiałów jest poszerzenie treści nauczania o informacje dotyczące niewidzenia i słabowzroczności, zwiększenie świadomości tyflogicznej

dzieci i nauczycieli, korygowanie powszechnie spotykanych mylnych wyobrażeń osób widzących o niepełnosprawnych wzrokowo, pokazywanie, w jaki sposób ludzie widzący mogą pomóc ludziom z dysfunkcją wzroku, stymulowanie społecznego i indywidualnego rozwoju dzieci, a także kształtowanie u nich poczucia odpowiedzialności. Jest to kompletny materiał, dostarczający wiedzy nauczycielom i uczniom, a dodatkowe pomoce dydaktyczne, jak plansze i schematy, uatrakcyjniają proces nabywania wiedzy.

Proponowane są też różne metody nauczania, między innymi sytuacyjne i z wykorzystaniem dramy. Program został tak przygotowany, że może być realizowany na różnych poziomach edukacyjnych. J. Kirenko i P. Gindrich przeprowadzili badania sprawdzające efekty realizacji programu wśród gimnazjalistów szkół ogólnodostępnych. Potwierdzili oni, że wzbogacił on wiedzę uczniów o funkcjonowaniu układu wzrokowego i problemach ludzi niewidomych i słabowidzących. Realizacja programu wpłynęła również pozytywnie na zmianę nastawienia badanej młodzieży gimnazjalnej względem osób niepełnosprawnych (2007, s. 107-244).

Dostarczanie wiedzy o funkcjonowaniu i możliwościach uczniów z dysfunkcją wzroku oraz właściwych formach wsparcia jest bardzo ważną strategią, ale, jak zauważa

S. Sadowska, nie jest strategią wystarczającą, ponieważ nadmiernie koncentruje uwagę na różnicach, z pominięciem wspólnych pól (2005, s. 130). Należy więc oprócz podawania informacji, aranżować takie sytuacje, w których możliwe będzie nawiązywanie kontaktów z osobami o niepełnej sprawności, w tym niewidomymi i słabowidzącymi jako zwyczajnymi uczestnikami sytuacji komunikacyjnych, w których dostrzegalne różnice nie będą jedynymi cechami charakteryzującymi. Ogromne znaczenie ma w tym obszarze etap wczesnoszkolny, w którym dzieci tworzą schemat kontaktu z innymi rówieśnikami, możliwy do zastosowania, jako przykład w interakcjach z osobami niepełnosprawnymi w późniejszym czasie (Marzec, 2002, s. 66).

W tym kontekście warto przywołać materiał edukacyjny dla klasy I-III szkoły podstawowej „Razem w szkole podstawowej”, autorstwa Danuty Gorajewskiej. Wspiera on program Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji „Czy naprawdę jesteśmy inni? Razem w naszej szkole”. Celem publikacji i zawartych w niej ćwiczeń jest poszerzenie kompetencji społecznych uczniów, budowanie przekonania, że niepełnosprawność jest integralnym elementem życia ludzkiego, w tym – odnosząc się do doświadczeń dzieci – komponentem stosunków panujących w klasie oraz kształtowanie właściwych postaw społecznych. ▶

Podręcznik brajlowski oraz maszyna do pisania w brajlu – niezbędne wyposażenie ucznia niewidomego w pracy szkolnej.

▶ Założone cele realizowane są poprzez szereg ćwiczeń, w których dzieci z niepełnosprawnością, głównie z dysfunkcją narządu ruchu, niewidome, niepełnosprawne słuchowo, prezentowane są jako samodzielne i niezależne na miarę swoich możliwości. Ukazywane są ponadto rozmaite sytuacje, w których każdy uczeń może potrzebować pomocy i każdy pomocy może udzielić, niezależnie od swojej pełnej lub niepełnej sprawności.

Publikacja ma określoną strukturę. Składają się na nią:

- Hasła-skróty tematyczne, z którymi koresponduje treść ćwiczeń, np. „W nowej klasie”, „Podobieństwa i różnice”, „Każdy jest ważny”, „Prawa i obowiązki”, „Inaczej nie znaczy gorzej”, „Pomocna dłoń”, „Normalnie, czyli jak”, „Jak okazać komuś, że się go lubi” i inne. Koncentrują się one wokół: przestrzeni szkoły i klasy, sytuacji bycia uczniem, nawiązywania i utrzymywania kontaktów, wspólnej nauki i zabawy.
- Polecenia do ćwiczeń. Najczęściej składają się z dwóch części: informacji wprowadzającej, o charakterze wychowawczym oraz instrukcji wykonania konkretnego zadania. Na przykład pod hasłem „Pomocna dłoń” znajdziemy wprowadzenie „Nikt nie jest doskonały. Każdy czasem potrzebuje pomocy innych. Każdy może pomóc innym. Pomyśl, w czym jesteś słaby, a co jest twoją mocną stroną. W czym potrze-

bujesz pomocy, a w czym mógłbyś pomóc innym”. A następnie: „Znajdź na obrazkach i w dowolny sposób pokoloruj osoby, które pomagają innym”.

- Konkretnie zadania do wykonania, takie jak uzupełnienie diagramu, ułożenie układanki, rozwiązanie krzyżówki i inne. Problematyka niepełnosprawności pojawia się w postaci haseł, rozwiązań zadań, np. „Niepełnosprawni – normalna sprawa”, „Osoba niepełnosprawna to nie tylko ktoś, komu trzeba pomagać”, „Pomagać sobie nawzajem”, „Wszystkie dzieci mają prawo do nauki razem w szkole”. Oprócz tego na prezentowanych obrazkach ukazani są uczniowie pełnosprawni i niepełnosprawni, zarówno podczas nauki, jak i zabawy. Gdy w zadaniu należy odgadnąć, kto z kim siedzi w ławce, uczniowie niepełnosprawni są charakteryzowani poprzez kolor włosów, strój, nie zaś poprzez znamiona niepełnosprawności (biała laska, wózek inwalidzki).

Tego typu strategie wychowawczo-dydaktyczne są szczególnie ważne. Pozwalają one uniknąć niebezpieczeństwa, które polega na kształtowaniu w uczniach pełnosprawnych tylko postawy pomocy. Oczywiście bardzo ważne jest uwrażliwianie na trudności osób niepełnosprawnych, niewidomych i słabowidzących oraz nauczenie właściwych form wsparcia. Nie można jednak utrzymywać

nie wzorca relacji pomocowej, bo może ona zostać zrytualizowana. Wtedy nie będzie służyć społecznemu włączaniu i dwustronnej równorzędnej relacji osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi, lecz jednostronnemu narzucaniu zawężonej płaszczyzny kontaktu, a to zaprzecza idei inkluzji społecznej.

Podsumowując zarysowane konteksty funkcjonowania ucznia z dysfunkcją wzroku w szkole ogólnodostępnej i integracyjnej, należy podkreślić, że jego bezpieczeństwo powinno być postrzegane szeroko. Po pierwsze w odniesieniu do sfery fizyczno-zdrowotnej, co warunkowane jest właściwą adaptacją przestrzeni szkoły oraz przygotowaniem i wspieraniem ucznia. Po drugie w odniesieniu do sfery psychospołecznej – możliwości zaspokajania potrzeb związanych z realizacją przez ucznia zadań szkolnych i członkostwem w grupie rówieśniczej. Obydwa kierunki dbałości o ucznia wymagają przede wszystkim wiedzy i refleksji ze strony wszystkich podmiotów biorących udział w procesie edukacji i wychowania szkolnego.

Emilia Śmiechowska-Petrovskij ▶

Emilia Śmiechowska-Petrovskij

Od 2009 r. asystent w Katedrze Pedagogiki Specjalnej i Integracyjnej Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest tyflopedagogiem i filologiem polskim, absolwentką Akademii Pedagogiki Specjalnej oraz Uniwersytetu Warszawskiego.

W latach 2008–2011 prowadziła kursy orientacji przestrzennej dla osób niepełnosprawnych wzrokowo, zajmowała się adaptacją podręczników szkolnych i książek pomocniczych do potrzeb odbiorców niewidomych i słabowidzących, była również członkiem zespołu przygotowującego multimedialny pakiet edukacyjny wspierający naukę brajla przez osoby z dysfunkcją wzroku.

Od 2009 r. prowadzi kursy technik brajlowskich dla pedagogów, przygotowujących się do pracy z osobami niewidomymi. Od 2011 pełni funkcję eksperta Ośrodka Rozwoju Edukacji ds. weryfikacji podręczników i książek pomocniczych w brajlu i powiększonym druku, wykonanych na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej.

► Bibliografia¹

Adamowicz-Hummel A., (2001), *Posługiwanie się wzrokiem przez dzieci słabo widzące*, [w:] *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi*, Jakubowski S. (red.), Warszawa: MEN. | Błaziak M., Kałkus A., (2008), *Adaptacja klasy pod kątem potrzeb i możliwości ucznia z dysfunkcją wzroku*, w: *Edukacja równych szans*, Paplińska M. (red.), Warszawa: Wyd. UW. | Czerwińska K., (2011), *Obraz osób niewidomych w opiniach dzieci w wieku wczesnoszkolnym – komunikat z badań*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja”, nr 1. | Czerwińska K., (2007), *Stereotypy i uprzedzenia wobec osób niewidomych i słabo widzących – przegląd badań*, „Wychowanie na co dzień”, nr 7/8. | Duffy M., Maj W., (2000), *Ocena i adaptacja miejsca pracy dla osób niewidomych i słabo widzących*, w: *Poradnik pracodawcy osób niewidomych i słabo widzących*, Warszawa: Fundacja AWARE Europe. | Duffy, M., (2002), *Ocena i modyfikacja otoczenia dla osób słabowidzących*, „Zeszyty Tyflogiczne”, nr 20, Warszawa: PZN. | Gorajewska D., (2006), *Fakty i mity o osobach z niepełnosprawnością*, Warszawa: Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji. | Gorajewska D., (2010), *Razem w szkole*, Warszawa: Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji. | Kirenko J., Gindrich P., (2007), *Odkrywanie niepełnosprawności wzrokowej w nauczaniu włączającym*, Lublin: Wydawnictwo Akademickie WSSP. | Majewski T., (2002), *Tyflopsychologia rozwojowa*, Warszawa: PZN. | Marzec E., (2002), *Modyfikacja postaw wobec osób z dysfunkcją wzroku*, w: *Postawy wobec niepełnosprawności*, Frąckiewicz L. (red.), Katowice: Wyd. Uczelniane AE. | *Osoby niewidome i słabowidzące w przestrzeni publicznej – zalecenia, przepisy, dobre praktyki*, praca zbiorowa, Warszawa: PZN. | Sadowska S., (2005), *Ku edukacji zorientowanej na zmianę społecznego obrazu osób niepełnosprawnych*, Toruń: Akapit. | Życzyńska-Ciołek D., (2008), *Osoby z deficytami wzroku*, w: *Osoby z ograniczoną sprawnością na rynku pracy – portret środowiska*, Łukowski W. (red.), Warszawa: Wyd. Academica.

¹ Pisownia wyrazów słabowidzący/słabo widzący we wszystkich tytułach zachowana zgodnie z oryginałem.

Adaptacja podręczników szkolnych i książek pomocniczych przeznaczonych dla uczniów niewidomych i słabowidzących

Ośrodek Rozwoju Edukacji od 2010 r. realizuje zadanie polegające na koordynacji działań związanych z adaptacją podręczników szkolnych i książek pomocniczych przeznaczonych dla uczniów niewidomych (w systemie Braille'a) i słabowidzących (w druku powiększonym).

Pełna lista zaadaptowanych podręczników, w podziale na etapy edukacyjne, znajduje się na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji – Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych zakładka [Adaptacja podręczników](#).

Informujemy, że zbierane są już zapotrzebowania na podręczniki i książki pomocnicze **do wykorzystania w roku szkolnym 2013/2014**.

Zapotrzebowania należy przesłać **do 30 kwietnia 2013 r.** (termin nadsyłania zapotrzebowań jest związany z możliwością wydruku).

Pełna informacja dotycząca pozyskania przez szkoły i placówki podręczników na kolejny rok szkolny znajduje się na stronie ORE w zakładce [Adaptacja podręczników](#).

Wersje elektroniczne zaadaptowanych podręczników udostępniane są nieodpłatnie na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji w specjalnie opracowanym w tym celu systemie informatycznym, umożliwiającym ich pobieranie i drukowanie w całości lub części, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów.

Opracowała: **Monika Wawrzeńczyk**

Rok 2013 rokiem Juliana Tuwima

Ostatni rok minął pod patronatem Janusza Korczaka, zaś obecny należeć będzie do Juliana Tuwima. W 2013 r. mija 60 lat od jego śmierci i 100 lat od poetyckiego debiutu – publikacji wiersza *Prośba* w „Kurierze Warszawskim”.

Patronat Tuwima zaproponował Urząd Miasta Łodzi i Stowarzyszenie Pisarzy Polskich Oddział w Łodzi. W październiku pomysł poparła sejmowa Komisja Kultury i Środków Przekazu. Sejm RP przyjął zgłoszoną uchwałę, argumentując: „Obie rocznice stanowią okazję do oddania hołdu temu wielkiemu poecie, który kształtował język, wyobraźnię i społeczną wrażliwość wielu pokoleń Polaków, ucząc ich zarazem poczucia humoru i ukazując optymizm codziennego życia. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przekonany o szczególnym znaczeniu dorobku poety dla dziedzictwa narodowego, ogłasza rok 2013 Rokiem Juliana Tuwima”.

Julian Tuwim urodził się 13 września 1894 r. w Łodzi w żydowskiej rodzinie. Był jednym z naj-

popularniejszych poetów dwudziestolecia międzywojennego i współzałożycielem kabaretu literackiego Pod Picadorem oraz grupy poetyckiej Skamander. Autor tekstów kabaretowych, rewiiowych oraz politycznych. Podpisywał się ponad czterdziestoma pseudonimami, m.in. Oldlen, Tuwim, Schyzio Frenik, Wim, Roch Pekieński. Był także tłumaczem poezji rosyjskiej, francuskiej, łacińskiej i niemieckiej. Wiele jego utworów weszło na trwałe do kanonu literatury dziecięcej – kolejne pokolenia wychowują się na *Lokomotywie*, *Ptasim radiu* czy *Słoniu Trąbalskim*.

Tuwim był znany z ciętej riposty i błyskotliwych uwag, które do dziś bywają celnym podsumowaniem naszej rzeczywistości, jak choćby: „Plan – coś, co potem wygląda absolutnie inaczej”.

Obchodom będą towarzyszyć wydarzenia kulturalne, m.in. ogólnopolskie konkursy, spotkania, debaty, koncerty, spektakle teatralne, happenin-gi, imprezy organizowane na trasie Łódź–Warszawa. Do akcji przyłączają się licznie biblioteki

pedagogiczne – o wszystkich inicjatywach informujemy na stronie internetowej [ORE](#).

[Koło Literatury XX wieku](#) działające przy Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego organizuje ogólnopolską konferencję naukową *Profile Tuwima*, która odbędzie się 14 maja 2013 r. w Sali Brudzińskiego w Pałacu Kazimierzowskim. Konferencja będzie się składać z dwóch bloków tematycznych. Podczas pierwszego bloku (*Post-Tuwim*) uczestnicy postarają się odpowiedzieć na pytanie, czy Tuwim istotnie zmienił i unowocześnił literaturę polską – zarówno w sferze językowej jak i tematycznej. Drugi blok – *Re-Tuwim* – będzie nie tylko próbą rewizji dotychczasowych interpretacji Tuwima, lecz także poszukiwaniem dotąd pomijanych lub ogólnikowo opisywanych sfer jego twórczości. Konferencję zakończy panel dyskusyjny.

Opracowała: **Agnieszka Brodowska**

Konferencja „Profile Tuwima” na UW

Ławeczka Tuwima w Łodzi